

A fejlesztés két irányban folyik. Az egyik a jelenlegi számítógépes bázis minél optimálisabb hasznosítását célozza. A másik a harmadik és negyedik generációs számítógépi bázis beszerzésére történő felkészülés.

/MITJUSIN, Ju. B. – FOKIN, V. M. – MAHOTENKO, Ju. A. – GUSZ'KOV, A. A. – NOVIKOVA, L. Sz. – POLTAVEC, V. K. – REJNFEL'D, O. Sz.: ASZNTI „Elektronika”: iszszledovanie, razrabotka, vnedrenie. = Naucsno-Tehnicoszkaja Informacija, 2. sor. 4. sz. 1978. p. 5–13./

(Futala Tibor)

OKTATÁS

A könyvtárosok támogatása a felhasználók oktatásában

A felhasználó szerves része, végső láncszeme, azaz a tulajdonképpeni célja az információs munka minden egyes mozzanatának. De ha a felhasználó nem tudja azt, hogy miként találja meg az adott információs rendszer által feltárt vagy a nemzetközi együttműködésből származó releváns információt, akkor az egész információs gépezet működése hiábavaló volt.

Az információfeltárás munkája az egyre fokozódó országos és nemzetközi együttműködés, az erős központosítás következtében *gyorsabb és ésszerűbb lett*. Ugyanakkor a felhasználók oktatására nincsenek hasonló törekvések. Ezt a feladatot általában a *könyvtáros egyéni kezdeményezésére bízzák*, holott valamelyes egységesítés, a központosított vagy együttműködő rendszerekből érkező támogatás e téren is igen hasznos lenne. A támogatásnak különböző módozatai lehetségesek.

A könyvtáros támogatása mint komplex feladat

A könyvtáros számára a felhasználók oktatásában nyújtandó támogatás egyes formái nem választhatók el élesen egymástól. Az irodalomból meríthető általános ösztönzéstől a speciális tanfolyamokig minden fokozatra szükség van, s mindez összefüggő egésznek, *komplex feladatnak tekintendő*, ahogy erről az 1. ábra is tanúskodik.

A fokozatokon folyamatosan végighaladva azt tapasztaljuk, hogy a könyvtáros egyéni ítéletalkotása, munkája, a helyi viszonyok figyelembevétele mindinkább háttérbe szorul, a *munka mind szabványosabbá, szervezettebbé, ugyanakkor költségesebbé is válik*.

Szakirodalom

A felhasználók oktatásának *tekintélyes irodalma van*: az 1926–1976 közötti időszak bibliográfiája pl. 1800 tételt tartalmaz. Ez a szakirodalom éppen úgy

A problémák felvetése
Javasolt megoldások
Általános támogatás
További munkára van szükség

Már hozzáférhető
Nem költséges

1. A felhasználók oktatásával foglalkozó szakirodalom
2. Szakmai szervezetek, országos és nemzetközi testületek munkája
3. Konferenciák a felhasználók oktatása tárgyában
4. Minta projektek egyes intézményekben
5. A felhasználók oktatásának módszereiről tartott tanfolyamok
6. Útmutatók és ismertető a felhasználók oktatásáról
7. Egyes intézmények saját céljaira készített oktatási anyagának hozzáférhetősége
8. Oktatási anyagok együttes előállítás és terjesztése
9. Oktatási anyagok központi előállítás és terjesztése
10. Külső szervek által összeállított és vezetett teljes tanfolyamok

A problémák átvállalása
Gondoskodás a megoldásról
Specifikus támogatás
Kevés munkára van szükség

Szervezésre van szükség
Költséges

1. ábra A felhasználók oktatására készülő programok támogatásának fokozatai

megadhatja a kiindulási alapul szolgáló elméleti keretet, mint a megfelelő mintát a konkrét programok kidolgozására. Ugyanakkor sok a gyakorlati felhasználásra alkalmatlan írásmű is.

Az irodalom előnye, hogy viszonylag olcsón, könnyen hozzáférhető. Ösztönzést lehet belőle meríteni, de *tényleges támogatásnak nem tekinthető.*

Szakmai egyesületek és testületek

A könyvtáros egyesületek a problémák általános megvitatásának és az új gondolatok elterjesztésének fórumai. Gyakran tényleges segítséget is nyújtanak. A növekvő érdeklődésre való tekintettel az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban több olyan egyesület is létesült, amely *konferenciák rendezésével, folyóiratok és köriratok kiadásával*, más szakterületek egyesületeivel való kapcsolat létesítésével *segíti a kérdés megoldását.* Fontos szerepet játszanak e tekintetben a kormányzati szervek és az olyan nemzetközi szervezetek, mint pl. az UNISIST.

Konferenciák

A rendszerint szakmai egyesületek vagy kormányzati szervek által rendezett konferenciák lehetővé teszik a könyvtárosoknak azt, hogy megismerjék az új eredményeket és kicseréljék tapasztalataikat. Nem egy újonnan bevezetett program vagy módszer vezethető vissza valamelyik szakmai konferenciára.

A konferenciák gyakorisága is jelzi, hogy *a könyvtárosok igénylik a mások tapasztalataiból meríthető segítséget.*

Minta projektek

A könyvtárosokat terveik megvalósításában gyakran megakadályozza az idő- és pénzihiány. Az egyik megoldás az, ha néhány intézményt *modell-program kidolgozásával bíznak meg*, és azt anyagilag is támogatják. Erre szolgálnak például az amerikai CLR (*Council of Library Resources = Könyvtári Erőforrások Tanácsa*) vagy az angol OSTI (*Office for Scientific and Technical Information = Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Hivatal*, jelenleg már British Library Research and Development Department) által kidolgozott projektek. Ezekben a napi munka alól egy vagy több évre felmentett könyvtárosok kizárólag a felhasználók oktatásának, illetve az integrált könyvtári szolgáltatásoknak és programoknak a megszervezésével foglalkoznak.

Ezek a projektek nemcsak a résztvevő könyvtárak számára, hanem általános ismertetésük révén más könyvtáraknak is hasznosak.

Tanfolyamok

A könyvtárosoknak a felhasználók oktatásához különböző szakterületek széles körű bibliográfiai ismeretere, valamint oktatási készségre van szükségük. Az angol *National Lending Library for Science and Technology (Országos Tudományos és Műszaki Kölcsönző Könyvtár)* 1962 óta 10 napos és ennél rövidebb időtartamú tanfolyamokat indított a felsőfokú végzettségű könyvtárosok számára. Az általános tudnivalók mellett az egyes szakterületek bibliográfiáit, valamint az információs források ismeretét oktatják, az idő egy részét pedig gyakorlati munkára, a tárgyra vonatkozó kérdések megválaszolására fordítják. Egyes tanfolyamokon az oktatási módszereket, pl. az audio-vizuális eszközök használatát sajátíthatják el a könyvtárosok.

Az ilyen jellegű tanfolyamok különösen akkor hasznosak, ha a hallgatók, felügyelet mellett, maguk állítják össze a tananyagot. A magas részvételi díjak azonban leszűkítik az így kiképezhető könyvtárosok körét.

Útmutatók és ismertető

A könyvtárosok számára összeállított útmutatók és ismertető viszonylag olcsók és könnyen terjeszthetők. Ezek a szakirodalomtól gyakorlati, leíró jellegükkel különböznek. Vagy az egyes eszközök használatát mutatják be, vagy gyakorlati tanácsokat tartalmaznak, vagy a példák összefoglalását adják, mint pl. az UNISIST útmutatója.

Az útmutatók rendszerint meglehetősen általánosak, így a helyi viszonyokhoz igazodó részletek kidolgozása továbbra is a könyvtárosra vár.

Kész oktatási anyagok használata

Az olyan oktatási eszközöknek, mint amilyenek a leckevezétek, diapozitívek, megválaszolható gyakorlati kérdések stb. összeállítása időigényes feladat. Ha a különböző intézményeknek hasonló információs szolgáltatásaik vannak, az ilyen igényes oktatási anyagokat – legalábbis részben – akár ki is cserélhetik. Ehhez azonban tudniuk kell azt, hogy mit hol találhatnak. Ezért e célra az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban forrásközpontot hoztak létre.

Az amerikai LOEX (*Library Orientation-Instruction Exchange = Könyvtári Orientációs-Oktatási Csereforgalom*) számára 500 tagintézmény nyújt tájékoztatást meglévő oktatási anyagairól, illetve lehetőség szerint másolatokat küld neki. Ezeket azután a LOEX kikölcsönzi, az új anyagokról a LOEX News ad hírt.

Az Egyesült Királyságban egy erre a munkára három évre kinevezett *tájékoztatási szakember gyűjti össze a nyomtatott oktatási anyagok egy-egy példányát*, és tájékoztatást nyújt róluk. A gyűjteményben számító-

gépes keresés folyik. A tájékoztatói szakember eddig forrásközpontként működött, a másolatok begyűjtése azonban a közvetlen terjesztés megoldására nyújt reményt.

A mások által készített oktatási anyagok tanulmányozása segíti a könyvtárost saját eszközei kidolgozásában, de maga a munka végül mégis csak rá marad. A párhuzamos munkák mennyisége ugyan csökken, de teljesen még mindig nem szűnik meg.

Oktatási anyagok együttes előállítása

A munka duplikálása akkor kerülhető el, ha a könyvtárosok – koordináltan – olyan oktatási segéd-eszközök készítésére szövetkeznek, amelyek a helyi viszonyokra vonatkozó részleteket nem tartalmazzák. Jó példa található erre az Egyesült Államokban, ahol egy csoport *hangszalag/diafilm útmutatókat* dolgozott ki ilyen jellegű programok összeállításának elősegítésére. A csoport égisze alatt több mint 20 program készült el; ezek iránt nemcsak az ország könyvtáraiban, hanem a határokon kívül is érdeklődés mutatkozik.

A programokat gyakorló könyvtárosok készítik, akik jól ismerik olvasóik igényeit. Ugyanakkor a napi feladatok ellátása mellett *kevés idejük marad a programok kidolgozására*, s így elég lassan készülnek el velük. Az önkéntes társulás eredményeként létrejött programok, illetve eszközök minőségét senki nem ellenőrzi, a terjesztés pedig csak eseti.

Oktatási anyagok központi előállítása

Ha az intézmények a maguk készítette oktatási anyagot központi szervnek ajánlják fel terjesztésre, ez mind a minőség, mind a hatékonyabb terjesztés biztosítékával kecsegtet. Ehhez hasonlít a különféle információs szolgáltatásoknak és referálólapoknak az a gyakorlata, hogy szolgáltatásaik felhasználásához magyarázó szövegeket, hangszalag/diafilm útmutatókat vagy egyéb multimedia ismertetőket adnak ki.

A központi szerv azonban csak úgy tud kellő garanciát vállalni az anyagok színvonaláért, ha *magára vállalja elkészítésüket és terjesztésüket is*. Ilyen központi szerv egyelőre nem létezik, noha az egyes intézményekben készült oktatási anyagok iránti érdeklődés arra enged következtetni, hogy egy ilyen vállalkozás sikeres lenne.

A *British Library Travelling Workshop Experiment (Mozgó Laboratóriumi Kísérlet)* elnevezésű projektje három tárgykörben állított össze önképzésre alkalmas oktatási csomagokat. Ezek kézikönyveket, gyakorlati feladatokat, hangszalag/diafilm programokat stb., valamint önellenőrző tesztek tartalmazzák. A csomagokat

a gyakorlatban is kipróbálták. A csomagok használatához a könyvtárosnak csak minimális segítséget kell nyújtania.

A megoldás előnye, hogy az egységes minta alapján az oktatási anyagok széles skálája viszonylag *gyorsan készíthető el és próbálható ki*. Hátránya pedig az, hogy rugalmassága ellenére sem elégítheti ki valamennyi potenciális felhasználó igényét. A kis módosítások könnyen vihetők végbe, a nagyobb változtatások azonban már sok munkába kerülnek.

Az, hogy egy ilyen központ öfenntartó vállalkozás lenne-e, kérdéses, a könyvtárak azonban *olcsóbban juthatnának a szükséges anyagokhoz*. A gondolat megvalósításával érdemes foglalkozni.

Kívülről irányított teljes programok

A könyvtárosoknak nyújtott támogatás végső formája, ha valamely *külső szervezet magában a könyvtárban rendez tanfolyamot*. A felhasználók oktatásának speciális eseteiben ez a forma már létezik. Így az Egyesült Államokban az *ISI (Institute for Scientific Information = Tudományos Tájékoztatói Intézet)* olyan előadókat alkalmaz, akik a felsőfokú oktatási intézményekben a hivatkozás-indexek és egyéb szolgáltatások használatára hivatásszerűen oktatják a felhasználókat. Más vállalatok alkalmazottai az on-line keresést ismertetik a megrendelő intézmények dolgozóival. Az Unesco a fejlődő országokban szokott ilyen célú tanfolyamokat rendezni.

A már említett *Travelling Workshop Experiment* – mint mozgó oktatási laboratórium – a főiskolákon és technikumban *oktatja a hallgatókat az információs források ismeretére*, egyelőre kísérleti jelleggel. A szakemberek által tartott előadások és tanfolyamok nemcsak rendeltetésszerű feladataikat teljesítik, hanem mintául és ösztönzésül is szolgálnak az efféle munka folytatására. Jelenleg mintegy 30, programokkal ellátott mozgó laboratórium áll rendelkezésre.

A megoldás előnye az, hogy felmenti a könyvtárost a feladat elvégzése alól. Különösen kisebb méretekben – pl. egy-egy egyetem különböző tanszékein az *on-line keresés oktatásában tehet jó szolgálatot*. Hátránya a költségesség, az időbeli egyeztetés szervezés-igényessége és a helyi viszonyok háttérbe szorulása. Gazdaságosabb megoldás lenne, ha ezeket a mozgó tanfolyamokat a felhasználók potenciális oktatói, azaz könyvtárosok és tanárok részére tartanák fenn.

/CLARK, D.: Helping librarians to help their users. = Unesco Bulletin for Libraries, 32. köt. 6. sz. 1978. p. 363–374./

(Dezső Zsigmondné)

